

УДК 351.851

Вавренюк Сергій Анатолійович

докторант навчально-науково-виробничого центру
Національного університету цивільного захисту України,
кандидат наук з державного управління

БАЗОВІ МОДЕЛІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

***Анотація.** У статті розглядаються основні базові управлінські моделі, що розкривають сутність взаємодії держави та суспільства в процесі регулювання сфери освітніх послуг. Здійснюється порівняння моделей управління з метою визначення найбільш оптимальної моделі для української системи вищої освіти. Пропонуються умови, що необхідні для створення стабільного й ефективного державного регулювання сфери освіти.*

***Ключові слова:** модель державного управління, вища освіта, система вищої освіти, модернізація освіти, інноваційна освіта, освітні послуги.*

Vavreniuk S.A. Basic models of public management of the system of higher education of Ukraine

***Annotation.** The article discusses the basic basic management models that reveal the essence of the interaction between the state and society in the process of regulating the sphere of educational services. A comparison of management models is carried out in order to determine the most optimal model for the Ukrainian system of higher education. The conditions that are necessary to create a stable and effective state regulation of education are proposed.*

***Key words:** model of public administration, higher education, higher education system, modernization of education, innovative education, educational services.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасний етап розвитку новітньої системи освіти в Україні перебуває на стадії реформування та модернізації. Усе більше науковців та дослідників надають уваги проблемам функціонування галузі освітніх послуг щодо вивчення її регулювання під час реформаційних змін та в результаті чого важливим є зростання ролі освіти в суспільному житті населення, соціально-економічному розвитку, інтелектуальному та розвитку нашої держави загалом.

Сьогодні освіта відіграє важливу роль у формуванні людських ресурсів під час становлення суспільства та його розвитку, а це своєю чергою дає можливість забезпечувати постійну увагу з боку держави та її роль у вирішенні цих питань. Однак також є очевидним, що жодна розвинена країна самостійно та повноцінно взяти на себе всі функції в процесі становлення освітнього простору не спроможна. Тому ключовим вирішенням може стати комплексний підхід, що дасть можливість усім учасникам реформування та регулювання сфери освітніх послуг впливати на всі етапи розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню проблеми становлення та розвитку системи освіти в нашій країні присвячено безліч досліджень, що розкривають сутність державного управління сучасною вищою освітою, досліджують процеси трансформації системи освіти в контексті євроінтеграції та модернізації вищої освіти. Серед дослідників цих питань можна назвати Н. Наливайко, І. Удовиченко, Л. Гаєвську, С. Вавренюка, С. Домбровську, І. Лопушинського, Р. Науменко, Л. Паращенко, Н. Протасову та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналізуючи останні наукові досягнення з вивчення стану освіти і науки України, доходимо висновку, що на сьогоднішньому етапі відсутні системні дослідження в оцінці освітнього та наукового потенціалу як цілісного явища. Основна маса досліджень присвячується окремому аналізу різних напрямків модернізації та становлення системи вищої освіти України. Це свою чергу не дозволяє здійснювати комплексного аналізу основних моделей державного управління освіти та виявити найбільш загальні проблемні місця для визначення необхідних засобів і методів реформування системи вищої освіти.

Формування цілей статті. Мета статті спрямована на комплексне дослідження основних базових моделей державного управління освітою для виявлення найбільш оптимальних форм реформування системи вищої освіти України.

Виклад основного матеріалу. Освітня система існує в кожній країні, що становить собою керовану систему з керівними складовими, тобто говорячи більш зрозуміло, можна зазначити, що в такому разі управлінський процес відбувається на різних рівнях, а саме центральному, регіональному та місцевому, а також на рівні установ та їх підрозділів. Об'єднувальним чинником для всіх рівнів у такому разі стає мета діяльності окремо взятих елементів освітньої системи. Оскільки характерною рисою мети є велика кількість цілей, тоді з'являється потреба в її підпорядкованості. Саме тому для органів державної влади у сфері освітніх послуг визначено завдання вдосконалювати цей об'єкт управління, що спрямовані на:

- створення інфраструктури освітнього комплексу як однієї з галузей соціальної сфери економіки, що спроможна в повному сенсі задовольнити освітні потреби всіх учасників освітнього простору;
- розроблення заходів у напрямку соціальної політики, що будуть сприяти підтримці новітнього розвитку сучасної вітчизняної освіти;
- регулювання відносин між стейкхолдерами сфери освіти [1].

Нині досить багато науковців вивчають зв'язок між взаємодією держави та суспільством у сенсі регулювання сфери освітніх послуг. Слід відзначити низку базових управлінських моделей, що застосовуються для управління галуззю освіти та розкривають характер взаємодії між державою й суспільством.

До таких моделей можна віднести:

1) «патерналістську» модель, для якої характерним є передання всіх функцій від центрального державного апарату з управління освітньою сферою та її повний контроль. Така модель може ускладнювати зростання ринкових механізмів у сенсі регулювання сфери освітніх послуг та не припускає участі в процесі управління з боку різного роду груп громадськості, а також самих споживачів продуктів освітніх послуг. До переваг такої управлінської моделі можна віднести те, що під час її застосування за умов взаємодії суспільства та держави під час процесу регулювання освітньої сфери можливе забезпечення досить високого рівня вищої освіти з можливістю розроблення єдиних освітніх стандартів у нашій державі;

2) «індивідуалістичну модель», що полягає в збільшенні рівня індивідуалізації сфери освітніх послуг за рахунок їх надання на платній основі, при цьому з'являється можливість розробляти додаткові освітні послуги, структура та зміст яких зможе задовольняти запити окремої категорії населення. Зазначимо, що за такого варіанту управлінської моделі можливий розрив між єдиним освітнім простором за рахунок нерівномірного зростання різноманітних форм і методів ведення освітнього процесу;

3) «інноваційну модель», для якої характерною є залежність від кардинально нових технологій узгодження державних і громадських інтересів та інноваційних підходів у розвитку вищої освіти взагалі. У застосуванні такої моделі можливою є орієнтація на підвищення якості освітніх послуг та задоволення попиту з боку споживачів на ці послуги. Ця модель пропонує розглядати такі напрямки розвитку сфери освітніх послуг:

- розроблення та апробація новітніх механізмів управління освітньою сферою, а також механізмів державно-громадського управління;

- розроблення та апробація інноваційних форм і засобів для створення державної та громадської підтримки програм розвитку освітніх послуг;
- апробація сучасних технологій розроблення та наукового супроводу освітніх послуг вищої школи.

Якщо порівнювати означені три моделі та вибирати найбільш ефективну для нашого суспільства, більш привабливою, на нашу думку, виглядає третя управлінська модель взаємодії між державою та суспільством у процесі регулювання освітньої сфери надання послуг, однак тут також виявляється низка недоліків, що викликають труднощі в її застосуванні.

Сьогодні Україна переходить на інноваційний шлях розвитку вищої освіти, при цьому основною методологічною проблемою переходу є відсутність єдиного розуміння поняття «інновація». Досить багато суперечок виникає між науковцями та спеціалістами щодо застосування базового терміна «інновація» або ж «інноваційна діяльність». На нашу думку, таке суперечливе питання слід вирішувати з позиції держави, тобто потрібно заохочувати при цьому – діяльність чи результат [2, с. 24].

Ще однією із проблем у використанні «інноваційної» моделі є невизначеність такої величини, як ступінь інноваційності. У такому разі не є можливим давати оцінку динаміці росту та визначати рівень новизни.

Як бачимо, кожна модель взаємодії держави та суспільства характеризується низкою недоліків, тому жодна з них окремо не може бути життєздатною. Саме тому під час розроблення стратегії розвитку сфери освітніх послуг потрібно використовувати їх консолідовані характеристики, що будуть орієнтуватися на зменшення розриву між

наявною освітньою практикою та процесом розвитку освітньої сфери послуг в нашій державі.

В умовах сьогодення в чинній системі державного управління освітою, а саме між її компонентами, виникають серйозні суперечності та неузгодженість, що свідчать про таке:

- наявність кризи всієї державної системи управління освітою, що призводить до різноманітних неузгодженостей;
- з'являється можливість системної суперечності під час спроби підвищення якості освітніх послуг вищої школи.

Такі неузгодженості наштовхують на висновок, що новітні тенденції та перспективи суспільного розвитку змушують шукати нові підходи та ставити нові вимоги до управління сферою освіти. У такому контексті питання державного регулювання освітньої сфери має бути спрямоване на розроблення стратегії розвитку освіти, що є загальною підставою для її реалізації.

Під час розроблення такої стратегії особливе місце слід відводити прогнозуванню перспектив розвитку освітньої сфери, а також освітніх потреб та інтересів споживачів продукції закладів вищої освіти. Проте і в цьому моменті виникають труднощі, складність яких полягає в розробленні освітнього прогнозу, адже він не може бути розроблений тільки в межах одного закладу вищої освіти або одного регіону [3].

Реалії життя є такими, що сьогодні потрібно враховувати загальні принципи управління в державному регулюванні сфери освітніх послуг у сучасних умовах. До таких принципів належать демократизація, поєднання державних і громадських засад, принципи системності та оптимального поєднання централізації й децентралізації.

Окрім цього, важливим моментом є здійснення правильного добору інструментарію державного впливу на освітню сферу для того, щоб у

подальшому при відмові від жорсткої централізації не зіштовхнутися з безсистемністю в освітньому середовищі. За такого підходу слід спиратися на принцип входження сфери освітніх послуг до єдиної соціально-економічної системи держави. За такого принципу також відбувається консолідованість цільових настанов створення всебічно розвиненої особистості, яка володіє відповідним набором компетенцій з можливістю досягнути стратегічних цілей у суспільному розвитку [4, с. 30].

Під час регулювання та дотримання основного принципу в державному регулюванні освітньої сфери важливим є вектор орієнтації на споживача, тобто надані освітні послуги мають відповідати потребам споживачів, іншими словами – соціальному замовленню. Своєрідний трикутник із трьох складових, а саме суб'єкта навчання, який намагається себе реалізувати в суспільстві, роботодавця, який зацікавлений у спеціалісті з комплексом якостей та умінь, та суспільства, що буде розвиватися за наявності ідеалу громадянина цього суспільства.

Підсумовуючи вищезазначене, слід зазначити, що державне регулювання освітньої сфери становить собою визначальний момент, який веде до гармонізації соціальної взаємодії в освітньому просторі сучасної школи, за якого система освіти постає об'єктом спрямовувального впливу держави та якість освіти спроможна забезпечити освітні потреби населення загалом.

Для якісної консолідації соціального партнерства у вітчизняному освітньому просторі важливим є потреба віднайдення механізмів для утворення консолідованого освітнього замовлення, а також реформування сфери державного регулювання в галузі освіти. Однак сьогодні вплив держави на регулювання освітньої сфери досі не визначено і він не є досить ефективним в управлінні цією галуззю, що веде до неузгодженості

соціальних механізмів між інтересами держави та громадськості в галузі освіти [5, с. 34].

Вихід із цієї ситуації вбачається в оптимізації соціальних механізмів, що застосовуються як метод вирішення соціальних проблем, які буде спрямовано на формування умов життя та розвитку соціальної взаємодії для задоволення освітніх потреб соціальних об'єктів, а також які уможливають активізувати відносини між партнерами освітнього простору, об'єднуючи в собі державні органи управління, заклади вищої освіти та споживачів освітніх послуг [6, с. 37].

Такий підхід дає підстави для реалізації освітніх потреб населення за умов:

- здійснення переходу від поняття освіти як сфери споживання, тобто передання та отримання знань, до освіти як сфери конструктивної взаємодії в межах соціального партнерства між суб'єктами освітньої політики;
- здійснення зміни щодо ставлення до освіти, яка є витратною для галузі економіки, у напрямку того, що освіта може бути стратегічним ресурсом розвитку [7, с. 13].

Виходячи із результатів проведеного аналізу, можна стверджувати, що наведені положення, які розглядають особливості державного регулювання освітньої сфери в нашій державі, дають можливість визначити такі характерні риси:

- демократизацію та децентралізацію державного впливу на освітню сферу;
- поєднання державних і громадських структур та їх вплив на суб'єкти освітнього простору.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, для освітніх послуг характерною є складна природа. Це пояснюється тим, що освіта становить

собою важливий важіль для суспільства, а також впливає на нарощення кумулятивного ефекту від виробництва, поширення та практичного застосування знань. Така роль, яка відводиться освіті, вимагає від держави особливої уваги, що виявляється у формі фінансування та регулятивного впливу.

Для досягнення таких цілей з боку державного управління, якщо не брати до уваги функцію організаційно-правового регулювання, потрібне забезпечення відповідними ресурсами, а саме: фінансовими, кадровими, матеріально-технічними, інформаційними. У нашій державі до складу комплексного механізму державного управління вищою освітою входить бюджетне фінансування, що становить собою ключовий важіль у сенсі впливу держави на всю систему вищої освіти, а також на окремі освітні структури. Під час надання освітніх послуг освітніми установами виникає низка істотних проблем щодо організації фінансування, тоді як від раціонального вирішення цих проблем з'являється можливість підвищення ефективності всієї системи вищої освіти та можливість неперервного її розвитку.

Слід зазначити, що за правильного застосування механізмів державного регулювання можна говорити про значний вплив на ефективність ринку та якість освітніх послуг, який становить собою сферу виробництва та реалізацію соціально важливих суспільних благ.

Перспективи подальших розвідок. Сьогодні важливе місце в сучасній економічній системі займає роль освіти. Саме тому потрібно постійно переглядати запобіжний вплив держави на функціонування ринку освітніх послуг, оскільки сама система освітніх послуг становить собою складну економічну систему, що призводить до вивчення всіх елементів та чинників впливу на способи функціонування таких послуг. Характерною рисою освітніх послуг є подвійна природа, що вимагає застосовувати

специфічний набір регуляторних механізмів, які мають складатися з інструментів ринкового регулювання та державного управління. Ефективність функціонування в цьому процесі можливо забезпечити лише за умов правильного поєднання таких інструментів та зменшення всіх актуальних ефектів. Забезпечити розвиток системи освіти в Україні можливо за умови ефективної побудови системи взаємозв'язків між ринковими та державними механізмами. Саме тому пошук найбільш ефективних механізмів становить собою один із перспективних напрямків дальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Домбровська С. Якість освіти як одна із заporук вдалого державного реформування вищої школи України / С. Домбровська // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2011. – № 1 (39). – 436 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2011-1/index.html>.
2. Суліма Є. Розвиток університетської освіти в умовах глобалізації / Є. Суліма // Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції «Наука та освіта в сучасному університеті в контексті міжнародного співробітництва» (23-25 травня) / За заг. ред. К. Балабанова. – Маріуполь, 2011. – С. 23-27.
3. Гаєвська Л. Глобалізація і проблеми освіти / Л. Гаєвська // Наукова інтернет-конференція «Соціум. Наука. Культура. (26-28 січня 2010 р.)». – Київ, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/kandpednauk-gaevska-la-globalizatsiya-i-problemi-osviti/>
4. Вавренюк С. А. Европейские тенденции развития последипломного образования / С. А. Вавренюк // Polish journal of science: наук. журнал. – Польща (Варшава), 2018. – Вип. №9. – С. 29-32.
5. Бондарук Л. М. Роль міжкультурної освіти у процесі інтеграції України в європейський простір [Електронний ресурс] / Л. М. Бондарук, Л. М. Щерба // Пед. пошук. – 2017. – № 2. – С. 32–35.
6. Клокар Н. І. Управління впровадженням європейських громадянських практик в освіту України / Н. І. Клокар // ScienceRise. Pedagogical Education. – 2016. – № 6. – С.31–38.
7. Ісаєнко Т. В. Освіта для збалансованого розвитку: європейський вимір / Т.В. Ісаєнко // Еколог. вісн. – 2016. – № 2. – С. 13–14.

Statement of the problem. Today education have is an important role in the formation of human resources in the period of the formation of society and its development. And this makes it possible to ensure the continued attention of the state and its role in addressing these issues.

Urgency. Analyzing the latest scientific achievements in studying the state of education and science in Ukraine, we came to the conclusion that at this stage there are no systematic studies in assessing the educational and scientific potential as a holistic phenomenon.

The purpose of the article and the task – all this determines the formulation of the purpose of the article, which is aimed at a comprehensive study of the basic models of public education management to identify the most optimal ways of reforming the higher education system of Ukraine.

Summary. It is worth noting a number of basic management models that are used to manage the industry of education and reveal the nature of the interaction between the state and society. These models include the following.

The first "paternalistic" model, which is characterized by the transfer of all functions from the central state apparatus for managing the educational sphere and its full control. Such a model can impede the growth of market mechanisms in terms of regulating the sphere of educational services and does not allow for participation in the management process by all sorts of groups of the public, as well as by the consumers of the product of educational services. The advantages of such a management model include the fact that when applying this model of interaction between society and the state in the process of regulating the educational sphere, it is possible to ensure a sufficiently high level of higher education with the possibility of developing uniform educational standards in our state.

The second model is called the "individualistic model", which is to increase the level of individualization of the educational services sector by

providing them on a fee basis, and it is possible to develop additional educational services, the structure and content of which will be able to satisfy the needs of a particular population. Note that with this version of the management model, there can be a gap between a single educational space due to the uneven growth of various forms and methods of conducting the educational process.

For the third model of interaction between the state and society in the direction of regulating the sphere of educational services, it is called “innovative”, characterized by dependence on radically new technologies for coordinating state and public interests and innovative approaches in the development of higher education in general. When applying such a model, it is possible to focus on improving the quality of educational services and meeting consumer demand for these services.

Each model of interaction between the state and society is characterized by a number of shortcomings, so none of them individually can be viable. That is why when developing a strategy for the development of the educational services sector, their consolidated characteristics should be used, which will focus on reducing the gap from the existing educational practices and the development of the educational services sector in our country.

Conclusions and outcomes. Summarizing the above, it should be noted that the state regulation of the educational sphere is a defining moment that leads to the harmonization of social interaction in the educational space of the modern school, in which the education system acts as an object of directing influence of the state and when the quality of education is able to meet the educational needs of the population as a whole.